

*Los ingenieros de Franco.
Ciencia, catolicismo y Guerra
Fría en el Estado franquista.*

Autor: Lino Camprubí Bueno

Editorial: Crítica, Barcelona,
2017

ISBN: 978-84-1677-175-2

Páginas: 317

Es tracta d'un llibre molt poc comú entre la historiografia espanyola, ja que, el títol comença marcant les diferències. I és a més un llibre valent, perquè s'introdueix de ple en un tema tan polèmic hui com és el franquisme. Si bé, a pesar del títol, no hem de creure que pretén construir quelcom així com una història de la ciència i la tecnologia sota el franquisme, o almenys no sols. El que l'autor ens ofereix al

llarg d'aquests pàgines és un mode tan precís com resumit i exemplificat d'entendre quin paper van jugar les diverses ciències i tecnologies en les construcció i consolidació del règim franquista. Les transformacions econòmiques i territorials, les lluites internes dins del règim, les derives ideològiques, la geopolítica, la Guerra Freda i les relacions internacionals estan constantment presents, perquè sense això no s'entenen els avanços científics i tecnològics, i viceversa. Encara que es presente com una història del franquisme a través de la ciència i la tecnologia abans que com una història de la ciència i la tecnologia durant el franquisme, aquest llibre constituïx una aportació a la història de la ciència i la tecnologia a Espanya. Molt ben escrit, i amé a pesar de la seua prolixitat, s'estructura en nou capítols precedits per un pròleg i un capítol introductori i seguits d'un epíleg.

Ens va mostrant així l'autor en diversos capítols múltiples exemples de la complexitat pròpia de la política, un joc de múltiples forces constant, mostrant continuïtats i discontinuïtats. I mostrant sobretot com en política i en història les visions simplistes i generals, que solen ser ideològiques al cap i a la fi, s'afonen en quant es descendix al detall i als casos concrets. No es tracta perquè de

realitzar un juí moral sobre esta etapa de la nostra història, es tracta de veure què va succeir, per què i com va succeir. Com les institucions de qualsevol tipus (antropològiques, científiques, legislatives, polítiques) van aparèixer, van desaparèixer i es van transformar entorn dels canvis de cada època, i és, en definitiva, un perfecte exemple d'anàlisi materialista de la història.

La idea bàsica és que, per comparació amb el que succeïa en la República, els enginyers de Franco van gaudir d'un major poder, i no sols van ser producte del règim, sinó també artífexs del mateix, en un sentit polític i material. Van contribuir a transformar paisatges, ciutats o formes de producció i distribució de béns, amb la qual cosa, comporta en termes d'efectes sociopolítics.

El nacionalcatolicisme pretenia redimir a Espanya espiritualment i també materialment, i per tant la tècnica i la ciència. Les decisions polítiques, les discussions ideològiques, els laboratoris, les tècniques o les infraestructures materials no es tracten en les pàgines del llibre, sinó com a producte dels acoblaments que els conferixen existència en cada situació concreta, sempre dins d'un context socio-històric determinat i en relació constitutiva amb altres contextos (sobretot els instaurats

internacionalment per la Guerra Freda).

L'autor, banda de recolzar-se en fonts secundàries i en fonts primàries de caràcter bibliogràfic, l'autor ha recorregut a fonts primàries d'arxiu consultades en llocs com l'Estació de Donyana, Endesa, l'Institut Geològic i Miner o la seu belga de l'OTAN, entre altres.

Els arguments del llibre ajuden a combatre dos prejudis: un d'ells té a veure amb una certa imatge unívoca i platònica de la ciència, segons la qual hi ha un coneixement pur basat en l'aplicació d'un mètode universal els resultats del qual revertixen en bé del progrés. El fet és que hi ha diferents ciències i diferents tecnologies, definides tant per acords com per controvèrsies, i funcionant de tal manera que la distinció mateixa entre el científic i el tecnològic s'afona. L'altre es refereix a la idea que el franquisme va constituir una etapa ben definida que va interrompre algun tipus de línia de progrés històric fent retrocedir al país. La combinació d'eixos prejudis provoca una actitud de sorpresa davant del fet que en un període històric suposadament obscurantista i retrògrad es cultivava la ciència. Segons assenyala, és com si es pensara que, sent la ciència bona per naturalesa, no pot florir en un escenari polític que es considera

roín. No obstant, el fet és que el feixisme va ser plenament modern en el seu afany per dissenyar racionalment la societat i transformar-la, i el nacionalcatolicisme, lluny de ser anticientífic, es limitava a atorgar a la ciència i les seues aplicacions un significat religiós d'acord amb les directrius ideològiques del règim, que d'altra banda no van ser del tot fixes i unívokes.

Per a això, després d'una aclaridora introducció, ens mostra en el primer capítol els conceptes que travessaran tot el llibre, com ara el de redempció, autarquia, enginyerisme, ciència, Guerra Freda, Estat. El segon capítol ens relata la creació del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i la relació d'aquest amb els membres de l'Opus Dei, mostrant l'estreta correlació entre ambdós institucions. El tercer capítol, girant entorn del seu famosa sitja dodecaèdrica de carbó, ens endinsarà en l'Institut Tècnic de la Construcció i el Cement (ITCC), que va dirigir Eduardo Torroja Miret. La qual cosa dóna l'oportunitat a l'autor per a analitzar la importància de materials i recursos com el carbó i el ciment en el projecte industrialitzador del règim i la seua política autàrquica. En el quart capítol continuem en l'ITCC, però esta vegada veurem

les lluites i projectes per a la producció, negociació i final fracàs en l'intent d'establir uns estàndards per a la construcció de les biguetes de formigó premsat. En el cinqué, ens movem per la geografia espanyola fins al riu Noguera Ribagorçana, analitzant els projectes per a la transformació del riu, per mitjà de dotze salts d'aigua, en un productor d'energia elèctrica. A aquest projecte s'oposarien els enginyers agrònoms, que tenien una perspectiva més alimentària que industrial de l'ús de les seues aigües. En el sext seguim en el riu, però baixant fins al sud, al Guadalquivir, per a veure com els seus marenys es van transformar en enormes arrossars. Transformació en què els fertilitzants i l'estudi genètic i la hibridació de les llavors (provinents de Sueca, València) van ser fonamentals. Aquestos marenys ens portaran al seu torn, en el capítol set, al Parc de Donyana, un parc natural en el que la caça, la biologia, la descolonització, la monarquia, científics nacionals i estrangers i institucions internacionals com la UNESCO o el Fons Monetari Internacional estan molt presents. En l'octau capítol seguirem en el sud, però desplaçant-nos al penyal de Gibraltar, la qual cosa donarà lloc a tractar sobre sobirania territorial, ciència i geopolítica. I és que amb el desenvolupament dels submarins nuclears el penyal i l'estret van passar a ser un punt ben

calent dins de la Guerra Freda, per això un coneixement ben precís del terreny, els corrents i els fons marins va ser essencial. D'ací passarem en el nové capítol, sense deixar el context de la Guerra Freda, a la producció d'energia (per mitjà del carbó, la hidroelectricitat, l'energia nuclear o el petroli) i a la constant busca per part del règim d'una autonomia econòmica i energètica que procurara una fortalesa i independència política. Ací les batalles ideològiques i les aliances i acords comercials internacionals seran bàsics. I finalment, en l'últim capítol, endinsant-nos en el Sàhara espanyol, veurem com la lluita pels recursos —en aquest cas els fosfats— són determinants geopolíticament. Açò és, com l'economia és al seu torn política.

Encara que, no oblida en cap moment la importància de la jerarquia, la força i l'autoritat del règim, tampoc deixa d'assenyalar que tal règim no hauria sigut possible sense el desenvolupament de la investigació tècnica i científica. La història dels Estats contemporanis no pot entendre's adequadament si no s'atén als ordits tècnics i científiques que necessiten teixir. En definitiva, el desenvolupament científic i tecnològic durant el règim franquista, a banda de ser una ferramenta per al poder polític, era

una part constituent i determinant del mateix, perquè li permetia un control territorial importantíssim per a la construcció i explotació de les ciutats, els recursos naturals, les persones, l'establiment de fronteres i la seua protecció, la forja d'aliances internacionals i un llarg etcètera. No hi havia, no és possible, règim sense ciències i tecnologies ni ciències i tecnologies sense règim.

Ramón Santonja Alarcón
Universitat d'Alacant